

Onbekend is onbemind: publicatieverbod voor jongeren onder een maatregel

Deze knelpuntnota gaat over het publicatieverbod dat geldt voor minderjarigen in de bijzondere jeugdbijstand die onder een maatregel van een jeugdrechter vallen. Uit klachten bij het Kinderrechtencommissariaat, blijkt dat deze minderjarigen het verbod soms als oneerlijk ervaren. Doordat zij niet herkenbaar in beeld mogen komen, weerhoudt het hen ervan hun verhaal te brengen.

Het Kinderrechtencommissariaat stelt het publicatieverbod als principe niet in vraag. Een adequaat beschermingsmechanisme is noodzakelijk. Maar doordat we stuiten op een aantal onduidelijkheden en tegenstrijdigheden in de toepassing van dit verbod vinden we het belangrijk het debat rond het absolute karakter van het verbod open te trekken. We bediscussieerden samen met een groep experts mogelijke oplossingen. Deze liggen onder andere in een aanpassing van de wet, in een bijkomende richtlijn in de code voor journalistiek en in het bijkomend informeren om de wet eenduidig te interpreteren.

1. Verbod versus participatie

De wet op het publicatieverbod verbiedt het verspreiden van teksten, tekeningen, foto's of beelden waaruit de identiteit kan blijken van een minderjarige die het voorwerp is van een maatregel opgelegd door de jeugdrechtbank. Op die manier worden minderjarigen die met de bijzondere jeugdbijstand in aanraking zijn gekomen en een maatregel opgelegd gekregen, beschermd voor de schadelijke gevolgen van negatieve media-aandacht. Zo'n media-aandacht kan immers zorgen voor onnodige last in het verdere leven van deze minderjarigen, bijvoorbeeld bij de zoektocht naar werk.

Getuigen met 'blur' over het gezicht

Een tienermoeder wil vertellen over wat het is om op jonge leeftijd een baby te krijgen. Haar voogd en alle hulpverleners staan achter de reportage. Maar om-

dat ze zelf als kind in een problematische opvoedingssituatie zat en de jeugdrechter daar uitspraak over deed, kan ze alleen getuigen met een enorme 'blur' over haar gezicht alsof ze een zware misdadiger is.

Verboden armoede te tonen

Kelly werkte 1,5 jaar mee aan een documentaire over een tienermeisje dat opgroeit in een arm gezin. Omwille van een jeugdbeschermingsmaatregel kon de documentaire niet getoond worden. Kelly werd immers herkenbaar in beeld gebracht. De makers waren van het begin op de hoogte van de juridische positie van het gezin. Ze dachten in orde te zijn met de schriftelijke toestemming van moeder en dochter. Ook de jeugdrechter was op de hoogte. Het Kinderrechtencommissariaat bracht naar aanleiding van de melding van de regisseurs een bezoek aan Kelly. We gingen in gesprek en bekeken samen de documentaire. Kelly heeft met veel plezier meegewerkt aan de reportage. Ze vindt dat ze voldoende informatie en begeleiding kreeg. Wanneer ze ergens een probleem mee had, kon ze dat vrijuit zeggen en er werd rekening mee gehouden. Kelly zag ook vooraf de beelden en kon haar opmerkingen geven. In haar omgeving werd positief gereageerd en werd er uitgekeken naar de documentaire. Kelly vindt het heel jammer dat haar verhaal niet mag getoond worden. Zelf vindt ze dat haar eigen toestemming, plus die van haar moeder en van de jeugdrechter voldoende moeten zijn om herkenbaar te kunnen meewerken aan een documentaire.

Het Kinderrechtencommissariaat stelt enerzijds vast dat sommige minderjarigen het absolute verbod als oneerlijk percipiëren, omdat zij hun verhaal niet kwijt kunnen op de manier die zij zelf willen. Zij kunnen niet zelfstandig beslissen hun verhaal wel of niet te brengen. Noch kunnen ze hiervoor toestemming vragen, bijvoorbeeld aan de jeugdrechter. Met allerlei technieken, zoals getuigen met een 'blur' over het gezicht of met vervormde stem, wordt het recht om herkenbaar in beeld te komen van deze minderjarigen ingeperkt. Mede hierdoor krijgt het publiek een vervormd beeld van de leefwereld van kinderen en jongeren die onder een maatregel vallen.

Blij met verbod

Toen ik 15 jaar was werd ik door problemen thuis onder een maatregel geplaatst. Toen was ik daar zo boos over dat ik mijn onschuld uitschreeuwde in een krant, zij het onherkenbaar. Daar ben ik nu op mijn vierentwintigste enorm blij om. Het verhaal blijft me niet meer achtervolgen. Ik heb het pijnlijke hoofdstuk kunnen afsluiten.

Anderzijds zijn er ook kinderen en jongeren die aangeven erg blij te zijn dat dit verbod bestaat. Minderjarigen kunnen niet altijd de gevolgen van de media-aandacht even goed inschatten. Minderjarigen trouwens niet alleen, ook volwassenen schrikken vaak van de impact van berichtgeving. Elke mediareportage heeft invloed op een minderjarige, zijn context en leefomgeving, ongeacht of de reportage een positief of negatief beeld brengt. Sociale media versterken dit nog, waardoor problemen niet enkel vandaag of morgen, maar gedurende jaren kunnen uitgesmeerd worden. Ook de mogelijkheid om tv-programma's vlot op te nemen en te verspreiden via bv. YouTube zorgt ervoor dat beelden blijven circuleren. Vandaar ook dat de bescherming van een minderjarige en zijn omgeving primeert. Elke minderjarige heeft het recht op vergetelheid. Kinderen en jongeren die reeds in kwetsbare situaties leven mogen niet gebruikt (blijven) worden als illustratiemateriaal voor een individueel leed of een specifiek hulpverleningsproces.

We stellen aldus een spanningsveld vast binnen de vraag naar een mogelijke aanpassing van de wet op het publicatieverbod. Voorstanders van een aanpassing willen het absolute karakter van het verbod in bepaalde situaties milderen. Tegenstanders willen liever vasthouden aan het verbod omdat het gevaar op het langdurig kwetsen van de minderjarige te groot is.

2. Regelgevend kader

2.1. Recht op privacy in strafwetboek

Het publicatieverbod is geënt op het recht op privacy, dat wordt beschermd door artikel 16 van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Geen enkel kind mag worden onderworpen aan willekeurige of onrechtmatige inmenging in zijn of haar privéleven. Het is de plicht van de Staat om wetten uit te vaardigen die zo'n inmenging verbieden.

Op Europees niveau waarborgt artikel 8 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens de bescherming van het privé-, gezins- en familieleven. Op grond van dat artikel erkent het Europees Hof voor de Rechten van de Mens het recht op vergetelheid ("droit à l'oubli" of "right to be forgotten") voor de plegers van misdrijven. Elke persoon die een strafbaar feit pleegde, dus ook elke minderjarige, heeft het recht niet voor de rest van zijn leven door die misstap achtervolgd te worden.

Onze Grondwet bevat een gelijkaardig recht op de eerbiediging van het privéleven (artikel 22), dat voor minderjarigen wordt aangevuld met het recht op de eerbiediging van zijn of haar morele, lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit (artikel 22 *bis*, eerste lid).

Publicatieverbod in Belgisch recht

Het publicatieverbod werd destijds ingevoerd in de Jeugdbeschermingswet (oud art. 80) om te vermijden dat het verdere beroeps- of gezinsleven van de jongere in het gedrang zou komen door het openbaar maken van zijn identiteit.¹ De bepaling gaat "enkel uit van de bekommering om de minderjarige te beschermen en wil de controle geenszins verhinderen van de openbare mening op feiten en toestanden die tijdens de debatten voor een jeugdrechtbank aan het licht komen (...)"²

In 2005 werd het verbod (artikel 80) uit de Jeugdbeschermingswet gelicht en wordt het recht op privacy verankerd in artikel 433 *bis* van het Strafwetboek, in de vorm van het publicatieverbod voor minderjarigen in de bijzondere jeugdbijstand onder een maatregel. Op dit moment werd ook het toepassingsgebied van het verbod aanzienlijk uitgebreid: het verbod is niet langer alleen van toepassing op minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd (MOF), maar ook expliciet op minderjarigen die zich in 'verontrustende situaties' (vroegere POS) bevinden.

In de nasleep van de zaak Dutroux zorgden een aantal wetswijzigingen voor een update in de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen. De strafbepalingen uit de Jeugdbeschermingswet werden overgeheveld naar het Strafwetboek. Aan de verwoording van het publicatieverbod veranderde nagenoeg niets. Tijdens de discussie sloot de minister zich expliciet aan bij de parlementaire voorbereiding van het oude artikel 80 van de Jeugdbeschermingswet. Verder vond geen debat over het publicatieverbod plaats.³

Het publicatieverbod bevat twee luiken. Vooreerst is het publiceren en verspreiden van teksten, tekeningen, foto's of beelden verboden waaruit de identiteit kan blijken van een persoon die vervolgd wordt, of ten aanzien van wie een zogenaamde jeugdbeschermingsmaatregel genomen is. Het gaat om maatregelen opgelegd omdat de jongere een strafbaar feit pleegde of hiervan verdacht wordt (MOF-situaties) of omdat hij in een verontrustende situatie zit.⁴ Het procedé dat gebruikt wordt voor de publicatie

¹ Aangehaald door J. SMETS, *Jeugdbeschermingswet*, APR, 1996, 762.

² MvT Wetsontwerp betreffende de jeugdbescherming, *Parl. St.* Kamer 1962-63, nr. 637/1, 37 (eigen cursivering).

³ Commissieverslag Justitie over wetsontwerp tot verruiming van de strafrechtelijke bescherming van de minderjarigen, *Parl. St.* Senaat 2004-05, nr. 3-1137/3, 13.

⁴ Een verontrustende situatie wordt omschreven als een situatie die de ontwikkeling van een minderjarige bedreigt doordat zijn psychische, fysieke of seksuele integriteit of die van een

of verspreiding maakt niet uit. Het volstaat dat de overtreder de bedoeling heeft om bewust ('wetens en willens') de identiteit prijs te geven. Onachtzaamheid is niet voldoende.⁵ Het verbod is van toepassing op alle jongeren onder een maatregel, ook al zijn ze ouder dan 18.⁶

Als onderdeel van het Strafwetboek is artikel 433*bis* van openbare orde. Dat houdt in dat die wetsbepaling "de wezenlijke belangen van de Staat betreft". Niemand kan dus afwijken van dit verbod. Ook al geeft een jongere (of zijn wettelijke vertegenwoordiger) toestemming om toch zijn identiteit bekend te maken.⁷ De bekendmaking van de identiteit van de minderjarige blijft dus in ieder geval strafbaar.

Ten tweede slaat het verbod op de publicatie en verspreiding van het verslag van de debatten voor de jeugdrechtbank via om het even welk medium (boeken, pers, film, radio, televisie, internet).⁸ De inhoud van gerechtelijke procedures mag niet worden bekend gemaakt. De enige uitzondering hierop is de publicatie van de motieven en het beschikkend deel van de rechterlijke beslissing.⁹ Maar ook in dit geval mag de identiteit van de betrokkene niet bekend gemaakt worden. Dit onderdeel van het publicatieverbod stellen we in deze nota niet verder ter discussie.

Overtreding van het publicatieverbod wordt gestraft met gevangenisstraf en/of geldboete.

Publicatie(verbod) van de identiteit van slachtoffer van zedendelicten

Een specifieke bescherming van de privacy van zowel meerderjarige als minderjarige slachtoffers van zedendelicten wordt geboden in artikel 378*bis* van het Strafwetboek. Ook hier is de bekendmaking van de identiteit van het slachtoffer via teksten, tekeningen, foto's, beelden of geluidsfragmenten strafbaar ongeacht het gebruikte medium ("boeken, pers, film, radio, televisie of op enige andere wijze"). Maar in tegenstelling tot artikel 433*bis* Sw. kan het verbod worden opgeheven. Zo kan de procureur des Konings of de onderzoeksrechter beslissen tot vrijgave van de identiteit van het slachtoffer van een aanranding of verkrachting in het licht van het opsporings- of gerechtelijk onderzoek. Daarnaast kan het slachtoffer schriftelijk instemmen met het bekendmaken van zijn identiteit. Voor minderjarigen is dan de vraag of zij die instemming zelf kunnen geven, gelet op hun principiële handelingsonbekwaamheid. Gezien het gaat om een persoonlijkheidsrecht, waarvan de uitoefening zich hier niet vertaalt in rechts- of proceshandeling, kan worden aangenomen dat minderjarige slachtoffers in beginsel zelf kunnen beslissen of ze instemmen met het vrijgeven van hun identiteit aan derden. Dit neemt niet weg dat ouders mee in de beslissing kunnen worden betrokken. Voor zeer jonge minderjarigen of minderjarigen zonder voldoende onderscheidingsvermogen dient de toestemming door de ouders te worden gegeven op grond van hun ouderlijk gezag.¹⁰

of meer leden van zijn gezin wordt aangetast of doordat zijn affectieve, morele, intellectuele of sociale ontplooiingskansen in het gedrang komen, waardoor het aanbieden van jeugdhulpverlening maatschappelijk noodzakelijk kan zijn (art. 2, 54° Decreet 12 juli 2013 betreffende de Integrale Jeugdhulp, BS 13 september 2013).

⁵ Een loutere verwijzing daarentegen naar de "professionele verantwoordelijkheid die inhoudt dat de gewraakte foto niet wordt gepubliceerd", volstaat niet om een journalist te veroordelen voor een schending van het publicatieverbod (D. VOORHOOF, "Is eindredacteur krant strafrechtelijk aansprakelijk voor publicatie foto minderjarige?" *Juristenkrant* 2000/1, 6 (noot bij Cass 23 november 1999)).

⁶ J. PUT, *Handboek Jeugdbeschermingsrecht*, Brugge, die keure, 2010, 370.

⁷ Het verbod is een strafbepaling en dus van openbare orde.

⁸ Of de kamers van het hof van beroep die bevoegd zijn om over het hoger beroep tegen een beslissing van de jeugdrechter, of jeugdrechtbank, en – uitzonderlijk – de onderzoeksrechter die tussenkomt in jeugdbeschermingszaken (S. VANDROMME, "Voorlopige maatregelen opgelegd door de onderzoeksrechter", *TJK* 2005/1, 37-40).

⁹ Dit zijn de feitelijke en juridische overwegingen die leiden tot de uiteindelijke beslissing.

¹⁰ J. PUT, *Handboek Jeugdbeschermingsrecht*, Brugge, die keure, 2010, 371-372.

2.2. Recht op participatie

Naast het recht om niet gediscrimineerd te worden (artikel 2) en het belang van het kind dat steeds de voornaamste overweging moet zijn (artikel 3), waarborgt het Verdrag inzake de Rechten van het Kind ook het recht op participatie. Dit houdt onder meer in:

- het recht om gehoord te worden (artikel 12);
- het recht informatie te verkrijgen of bekend te maken en zijn of haar mening uit te drukken (artikel 13);
- het recht tot passende informatie (artikel 17);
- en het recht op vrije tijd, op deel te nemen aan spel en recreatieve bezigheden en aan het culturele en artistieke leven (artikel 31).

Op grond van het recht om gehoord te worden heeft elk kind het recht zijn of haar mening te uiten over die zaken die hem of haar aanbelangen. En dat aan deze mening passend belang gehecht wordt, in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid. Het VN-Comité voor de Rechten van het Kind (het Comité) benadrukte dat het recht om gehoord te worden toepasselijk is in alle, zonder enige uitzondering, juridische en administratieve procedures die het kind aangaan. Dat kunnen zowel procedures zijn die door het kind geïnitieerd zijn (bijvoorbeeld een klacht over van school weggestuurd zijn) als procedures die door derden gestart zijn (zoals echtscheiding, adoptie, strafzaken, kindermishandeling, vreemdelingenzaken).¹¹ Bij het recht om gehoord te worden, moeten Staten wel alle voorzorgsmaatregelen nemen om te garanderen dat het kind altijd beschermd zal zijn tegen mogelijke negatieve gevolgen van deze meningsuiting.

Het Comité benadrukt bovendien de noodzaak om de kennis over jeugddelinquentie in de samenleving te verhogen. Daartoe spoort het Comité Staten aan educatieve campagnes op te zetten. Niet alleen de wetgevende macht, maar ook NGO's en de media moeten helpen met deze bewustmaking. Het actief betrekken van de minderjarigen zelf in deze projecten is volgens het Comité onontbeerlijk.¹²

Naar analogie met het recht op privacy beschermt onze Grondwet het recht op participatie op dubbele wijze: de vrijheid om in elke aangelegenheid de mening te uiten (artikel 19), wordt voor minderjarigen kracht bijgezet door artikel 22 *bis*, 1e lid: met de mening van de minderjarige wordt rekening gehouden in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en onderscheidingsvermogen.

2.3. Integrale Jeugdhulp

Een minderjarige kan ook vrijwillig ingaan op een hulpaanbod. Hij heeft dan recht op rechtstreeks of niet-rechtsreeks toegankelijke hulp binnen Integrale Jeugdhulp. Het publicatieverbod is op deze jongeren niet van toepassing. Het nieuwe Decreet Integrale Jeugdhulp en het Decreet Rechtspositie in de Integrale Jeugdhulp¹³ bevatten geen specifieke bepaling.

¹¹ Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 12: The right of the child to be heard, 20 juli 2009, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm>.

¹² Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 10: Children's rights in juvenile justice, 25 april 2007, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm>

¹³ Decreet 12 juli 2013 betreffende de Integrale Jeugdhulp, BS 13 september 2013. Ook voor de invoering van dit decreet was er geen specifieke bepaling voor jongeren die via het comité voor bijzondere jeugdzorg hulp kregen.

2.4. Terughoudendheid volgens de Code voor Journalistiek

De Vlaamse Code van de Raad voor de Journalistiek¹⁴ maant elke journalist er uitdrukkelijk toe aan in de berichtgeving bijzonder omzichtig om te springen met mensen in een maatschappelijk kwetsbare situatie, waaronder minderjarigen en hun familie (artikel 23). Naar aanleiding van de berichtgeving over het busongeval in Sierre is een bijkomende richtlijn over het gebruik van informatie en beeldmateriaal van persoonlijke websites en sociale netwerksites opgenomen (bij artikel 22). Dit beeldmateriaal mag niet zomaar worden overgenomen in andere media. De aantasting van het privéleven mag niet verder gaan dan noodzakelijk in het maatschappelijk belang van de berichtgeving.

Hoewel de pers het recht en de plicht heeft om het publiek te informeren over zaken van maatschappelijk belang, moet ze rekening houden met het privéleven van iedereen die in de berichtgeving voorkomt. De code verplicht journalisten om 'bijzonder omzichtig' om te gaan met mensen in een maatschappelijk kwetsbare situatie, zoals minderjarigen, slachtoffers van criminaliteit, rampen en ongevallen, en hun familie.

De Code maakt een onderscheid tussen beperkte identificatie enerzijds en volledige identificatie en herkenbare beelden anderzijds. Wanneer een minderjarige het voorwerp is van een maatregel van de jeugdrechter is elke vorm van identificatie verboden. Hiermee herhaalt de raad het strafrechtelijk verbod. Voor minderjarigen die buiten deze regeling vallen, maakt de Code een onderscheid tussen beperkte identificatie en volledige identificatie en herkenbare beelden. Dat laatste is in principe niet toegestaan. Dit wil zeggen dat een minderjarig slachtoffer dat zijn verhaal wil vertellen dit niet kan brengen. Slechts heel uitzonderlijk kan het wel.¹⁵ De journalisten zouden wel ook de toestemming moeten vragen aan de minderjarigen zelf, en niet alleen aan de ouders zoals de code nu voorschrijft.

3. Kneipunten

Op 4 februari nodigden we een aantal experts uit om samen de geschetste problematiek onder de loep te nemen in een luistergroep en op zoek te gaan naar mogelijke oplossingen. Hierbij vertrokken we van een aantal kneipunten.¹⁶ De inbreng van deze experts heeft dit advies gevoed, maar de eindverantwoordelijkheid voor de inhoud van het advies ligt bij het Kinderrechtencommissariaat.

3.1. Verbod te absoluut

Het publicatieverbod ontzegt sommige minderjarigen die onder een jeugdmaatregel vallen de mogelijkheid om hun verhaal te brengen op de manier die zij willen. Door dit absoluut verbod om herkenbaar in beeld te mogen komen zien we dat minderjarigen die onder een jeugdmaatregel vallen niet meetellen in het publieke debat. Kansen op positieve beeldvorming worden in de kiem gesmoord, waardoor stereotype beelden over jeugdhulpverlening in stand worden gehouden. Wie het verhaal kan vertellen, is zeker zo belangrijk als de inhoud van het verhaal.

¹⁴ Code van de Raad voor de Journalistiek, 2010, te raadplegen op: <http://www.rvdj.be/journalistieke-code>.

¹⁵ Zo kan een volledige identificatie als de politie of het gerecht zelf een opsporingsbericht verspreiden; de feiten zeer ernstig zijn en de maatschappij beroerd hebben of de ouders van minderjarige slachtoffers zelf met hun verhaal naar buiten komen en geen bezwaar maken tegen volledige identificatie of herkenbare beelden van hun kind.

¹⁶ De experts zijn: AN BERGER (Telefacts Crime), MIN BERGHMANS (Steunpunt Jeugdhulp), LUT CELIE (De Bleekweide), CHRISTIAN DENOYELLE (Jeugdrechtbank Antwerpen), KAREN VANDER STEENE (Jeugdrechtbank Brussel), BARBARA GLORIEUX & XENIA LANGEN (Cachet vzw), STEFAN KOLGEN (C.H.I.P.S. vzw), PETER HEYMANS (Productiehuis Nieveranst), STEFAAN VAN MULDER (Agentschap Jongerenwelzijn), FLIP VOETS (Raad voor de Journalistiek), DIRK VOORHOOF (UGent - Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen), DIANE WAUMANS (VRT - Beroepsethiek).

Het Kinderrechtencommissariaat vindt het verbod daarom in sommige situaties te absoluut. In Ierland en Groot-Brittannië zien we bijvoorbeeld interessante pistes die specifieke afwijkingen op het publicatieverbod mogelijk maken.

In Ierland bestaat een systeem dat gelijkaardig is aan het onze: zowel in het geval waarin jongeren feiten plegen als waarin ze onder jeugdzorg vallen worden jongeren beschermd door een publicatieverbod. Het grote verschil is dat de jeugdrechter in een beperkt aantal gevallen kan instemmen met de bekendmaking van de identiteit van de minderjarige. Eén van die gevallen is wanneer hij van oordeel is dat het ten aanzien van het kind onrechtvaardig is de restricties aan te houden.¹⁷

In het Verenigd Koninkrijk geldt het publicatieverbod enkel ten aanzien van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit plegen. Dit wil zeggen dat een onderscheid wordt gemaakt tussen een 16-jarig meisje dat haar 14-jarig zusje aanvalt, en een minderjarige die wil vertellen over het pleeggezin waarin zij of hij verblijft. Bovendien heeft ook hier de jeugdrechter de bevoegdheid het verbod op te heffen, waarbij in elke individuele zaak rekening wordt gehouden met het belang van de minderjarige.¹⁸ Bovendien kan elke persoon die betrokken is in de procedure hoger beroep aantekenen tegen de beslissing van de jeugdrechter om het verbod (al dan niet) op te heffen.¹⁹

3.2. Nood aan meer bescherming voor minderjarigen in Integrale Jeugdhulp

Arm Vlaanderen

Eén op tien Vlaamse kinderen en jongeren groeit op in armoede. In een klas van twintig zitten gemiddeld twee arme kinderen. Panorama toont de werkelijkheid achter die cijfers. Vijf gezinnen met kinderen vertellen hoe ze creatief zijn met weinig en blij zijn met wat ze krijgen. Maar ook dromen van wat niet kan: op reis gaan, lid worden van een voetbalclub, een eigen kamer, een computer. Ouders vertellen hoe ze worstelen met schaamte en schuldgevoelens en hoe ze hopen dat hun kinderen het beter zullen hebben. Een van de kinderen wordt geïnterviewd in een dagcentrum van de bijzondere jeugdbijstand.

Over kinderen en jongeren die vrijwillig hulp krijgen in de jeugdhulp, bepaalt het publicatieverbod niets. Op grond van een brede lezing van het recht op privacy in het kinderrechtenverdrag en de Belgische Grondwet, kunnen we aannemen dat ook deze minderjarigen bijzondere bescherming (nodig) hebben. Het Decreet Rechtspositie sluit hierbij aan. Een minderjarige heeft recht op respect voor zijn persoonlijke levenssfeer, met inbegrip van de bescherming van zijn persoonsgegevens (art. 25). Voor deze groep kinderen en jongeren geldt het verbod uit het Strafwetboek niet. Toch is extra aandacht voor bescherming van hun identiteit mogelijks aangewezen. Een mogelijke oplossing ligt dan in het inbouwen en het opvolgen van een 'informed consent'. Vooraleer een jongere (of zijn wettelijke vertegenwoordiger als hij niet over de vereiste bekwaamheid beschikt) toestemt, wordt hij vooraf in een begrijpbare taal geïnformeerd over het doel en de vorm van de publicatie, waar hij terecht kan met bijkomende vragen en dat men de medewerking ten allen tijden kan stopzetten.

De Bleekweide

In de eerste aflevering van de reportagereeks in het therapeutisch centrum De Bleekweide volgt de camera een negenjarig meisje die therapie volgt om de scheiding van haar ouders een plaats te geven. De trailer voor de tweede aflevering toont een tiener die therapie volgt om de zelfmoord van zijn zus te verwerken.

¹⁷ Sectie 93 Criminal Justice Act, 2006.

¹⁸ Afdeling 44 Youth Justice and Criminal Evidence Act, 1999.

¹⁹ Dit gebeurt dan bij de Crown Court.

En toch zal dit niet alles oplossen. In de Vlaamse media ontstond een vurig debat tussen voor- en tegenstanders van de reportagereeks *De Bleekweide*. Juridisch was er niks aan de hand, de toestemming van de betrokken partijen volstond om de reportagereeks uit te zenden. Het debat ging over de ethische kant van de zaak. “Kinderen zijn geen illustratiemateriaal”²⁰, schreef Stefaan Van Mulders, administrateur generaal van het Agentschap Jongerenwelzijn. Voorstanders opperden dat het geven van een gezicht aan kwetsbare kinderen het taboe op grote levensproblemen verkleint. Lut Celie, psychotherapeute en oprichtster van de *Bleekweide*, reageerde op de kritiek: “Ik zie de mensen die deelnemen aan het programma *De Bleekweide* als ambassadeurs voor een nieuwe generatie. We proberen kinderen mondig te maken door ze een taal te geven voor hun gevoelens. Het is belangrijk dat we opnieuw naar de kinderen luisteren”.²¹ Het is belangrijk deze discussies te voeren en te blijven voeren. Een wet- en regelgevend kader kan immers niet alles oplossen, zeker niet wanneer de kern van de discussie een ethische dimensie raakt.

3.3. Journalisten in de knoop met het publicatieverbod

Tim Pauwels, voormalig manager beroepsethiek bij de VRT, getuigt in het jaarverslag van het Kinderrechtencommissariaat ‘Kinderen en jongeren vallen tussen de plooiën’ (2012-2013), over de moeilijkheden die journalisten ondervinden bij het in beeld brengen van minderjarigen. Dat geldt in het bijzonder voor minderjarigen in de bijzondere jeugdbijstand onder een maatregel. Niemand kan journalisten de toestemming geven om een minderjarige ten aanzien van wie een maatregel genomen is in beeld te brengen. Volgens Tim Pauwels is dat het grote probleem: “Natuurlijk mogen er bijzondere procedures gelden voor kinderen in deze situatie. Het probleem is juist de afwezigheid van zulke procedures. We kunnen als reportagemakers aan niemand toestemming vragen en niemand kan ons toestemming geven”.²²

Giel en de wet

Giel, een 15-jarige jongen koestert de droom om naar India te verhuizen en daar boeddhistische monnik te worden. Naar aanleiding van een reportage die *Telefacts* over Giel uitbrengt, wordt een gerechtelijke procedure opgestart en beslist de jeugdrechter Giel onder een maatregel te plaatsen.

In de weken die volgen op de uitspraak door de jeugdrechter overtrad zowat de voltallige Vlaamse media het Strafwetboek. Enkele weken later werd de opgelegde maatregel door het Hof van Beroep ongedaan gemaakt. Giel verscheen sindsdien opnieuw massaal in de media (radio, TV, Twitter, Facebook,...). Dit leidde tot de bizarre situatie dat Giel eerst herkenbaar in beeld kwam, vervolgens het verbod kreeg om nog herkenbaar zijn verhaal te vertellen omdat hij onder een maatregel werd geplaatst, om tenslotte weer in beeld te worden gebracht na de definitieve opschorting van de maatregel.

Het Kinderrechtencommissariaat stelt vast dat journalisten, als gevolg van het absolute karakter van het verbod, vaak zelf afwegen wat de beste oplossing is in het belang van de minderjarige. Bovendien lijkt een overtreding van het publicatieverbod in de praktijk meestal geen gerechtelijk staartje te krijgen. Substituut-procureur An Schoonjans, woordvoerder van het Gentse parket, verklaarde naar aanleiding van de zaak van Giel: “In principe is het een overtreding. Maar we zijn niet wereldvreemd. De jongen is zelf naar de pers gestapt met zijn moeder”.²³

²⁰ S. VAN MULDER, “Kinderen zijn geen illustratiemateriaal”, *De Morgen*, 17 februari 2013.

²¹ Interview met LUT CELIE, *Reyers Laat*, 18 februari 2013.

²² KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Jaarverslag - Kinderen en jongeren vallen tussen de plooiën*, 2012-2013, 106, www.kinderrechtencommissariaat.be.

²³ Geciteerd door TOM NAEGELS in zijn blog “Giel en de wet”, gepubliceerd op 25 september 2013, www.mediakritiek.be.

Een in het verleden opgelegde maatregel

Op 15 maart is de toen 17-jarige Xavier betrokken bij een vechtpartij onder enkele jongeren. Een jongeman geraakt zwaar verwond en wordt in het ziekenhuis opgenomen met messteken in oog, arm en buik. Xavier wordt daarop samen met een andere jongere opgepakt en voor een maand ondergebracht in het gesloten centrum van Everberg. Een Vlaamse krant publiceert hierover een uitgebreid en geïllustreerd artikel, waarin Xavier als dader van de steekpartij wordt voorgesteld. Xavier was wegens een vroeger voorval onder het toezicht van de jeugdrechter geplaatst.

Journalisten zijn vaak niet op de hoogte van maatregelen die door de jeugdrechter worden opgelegd. Ze kunnen dit ook niet natrekken in het centraal strafregister. Dit is enkel toegankelijk voor gerechtelijke en administratieve overheden, notarissen en gerechtsdeurwaarders. Deze gegevens mogen nooit aan particulieren ter kennis worden gebracht. De maatregelen die door de jeugdrechter werden genomen naar aanleiding van een verontrustende situatie worden niet eens in het register opgenomen.²⁴

Ook al kunnen journalisten uitspraken niet natrekken, toch geldt er een voorzichtigheidsplicht. In een uitspraak van 2012 geeft de Raad voor de Journalistiek te kennen dat *“het verweer van de krant dat ze niet op de hoogte was van de maatregel van de jeugdrechter niet belet dat er hoe dan ook als algemene regel uiterst terughoudend moet worden omgesprongen met identificatiegegevens”*. (...) *Zelfs indien de krant hierover [opgelegde maatregel door de jeugdrechter] geen zekerheid had, dan had ze de betrokkene niet mogen identificeren*.²⁵

Kortom, als een jongere niets over een lopende maatregel prijsgeeft aan de journalist, dit niet uit de context blijkt of van de journalist redelijkerwijze niet verwacht kan worden dat hij hiervan op de hoogte is of zou moeten zijn, blijft dit onder de radar.

3.4. Verbod stigmatiseert

Het Kinderrechtencommissariaat stelt vast dat het publicatieverbod in sommige situaties zorgt voor bijkomende stigmatisatie, vooral in het geval van ‘verontrustende situaties’ (vroegere POS).

Onherkenbaar en met vervormde stem in beeld

Een meisje van 17 vertelt dat ze door de jeugdrechter is geplaatst voor een problematische opvoedingssituatie. De reportage gaat erover dat ze dankzij begeleid zelfstandig wonen nu haar eigen studio heeft. Het gaat goed met haar studies en ze krijgt haar leven weer op orde. Maar ze mag alleen onherkenbaar en met vervormde stem in beeld komen, alsof ze vreselijke dingen te verbergen heeft.

Één klasfoto ontbreekt

Op een schoolwebsite ontbreekt de klasfoto van klas 4B. In klas 4B zit een pleegkind dat geplaatst werd door de jeugdrechter. De school wil niet zondigen tegen het publicatieverbod en besluit de klasfoto van 4B niet online te zetten. Net hierdoor komt de geruchtenmolen op gang. Waarom staat de foto van klas 4B niet tussen de andere foto's op de website?

Minderjarigen in een verontrustende opvoedingssituatie hebben een heel gewoon verhaal te vertellen, dat vaak voor vele anderen herkenbaar is. Toch worden zij op dezelfde manier behandeld als minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit plegen. De

²⁴ Art. 589 - 602 Wetboek van Strafvordering; art. 63 Jeugdbeschermingswet.

²⁵ Beslissing van de Raad voor de Journalistiek nr. 2012-1, 9 februari 2012: *“Uit het artikel zelf blijkt overigens dat de krant wist dat X ‘al bekend was bij de politie voor verschillende feiten’ en er zich bijgevolg moest van bewust zijn dat de kans dat X onder het toezicht van de jeugdrechtbank stond erg waarschijnlijk was”* (eigen cursivering).

doorsnee TV-kijker maakt ook geen onderscheid. Het beeld dat via de massamedia gecommuniceerd wordt, vertekent de leefwereld van deze minderjarigen. Dit frustrleert.

4. Mogelijke pistes

Het afwegen van het recht op privacy en het recht op participatie van een minderjarige is een delicate evenwichtsoefening. Hoe en in welke mate hebben jongeren die onder een jeugdmaatregel staan het recht om te beslissen om herkenbaar in de media te verschijnen? Het Kinderrechtencommissariaat pleit er voor om bij het bepalen van een uitbreiding dan wel een beperking van het verbod een onderscheid te maken naargelang het soort media dat gebruikt wordt om een verhaal te brengen. We maken hierbij een onderscheid tussen ‘snelle media’ en ‘trage media’. Onder snelle media verstaan we alle media die berichten direct of binnen een erg korte tijdsperiode de wereld insturen. Dergelijke berichten zijn kort en laten vaak weinig ruimte tot nuancering. Trage media daarentegen zijn uitgebreider en hebben de tijd en ruimte om gedurende een langere periode een genuanceerder verhaal op te bouwen. Voor snelle media pleiten we voor een behoud of zelfs uitbreiding van het verbod. Ook kwetsbare kinderen die niet onder een maatregel van de jeugdrechter staan hebben er soms baat bij niet herkenbaar in beeld te komen. Denken we maar aan de kinderen die het slachtoffer waren van het busongeval in Sierre of van een familiedrama. Tegelijk denken we dat onder bepaalde voorwaarden het mogelijk moet zijn via trage media kinderen die onder een maatregel staan de kans te geven hun verhaal herkenbaar in de media te brengen. Dit vraagt wel een performanter wet- en regelgevend kader.

4.1. Wetswijziging

Het Kinderrechtencommissariaat is voorstander van een wetswijziging waarbij het mogelijk wordt gemaakt dat de jeugdrechter het absolute publicatieverbod kan milderen. Dit naar analogie met artikel 378*bis* Strafwetboek over de bescherming van de privacy van slachtoffers van zedendelicten dat in de mogelijkheid voorziet voor slachtoffers om toch hun toestemming te geven om in beeld te komen. Ook in het buitenland blijkt het soms de jeugdrechter te zijn die kan afwijken van het verbod.

Door het inbouwen van een toestemmingsprocedure worden de ‘snelle media’ de facto uitgesloten. Het voeren van een procedure vergt immers enige tijd waardoor de waan van de dag voorbij kan trekken. Tegelijkertijd krijgt de minderjarige de kans om herkenbaar in ‘trage media’ te komen als zijn aanvraag door de jeugdrechter wordt goedgekeurd. Wat de precieze rol van de jeugdrechter is, komt aan bod in 4.2.

Door de zesde staatshervorming is er onduidelijkheid in welke mate dit publicatieverbod een Vlaamse bevoegdheidsmaterie wordt. Navraag leert dat aan de strafbepalingen niet geraakt wordt.²⁶ Ook al gaan ze over een toekomstige gemeenschapsbevoegdheid. Wel kunnen de gemeenschappen door de zesde staatshervorming deelnemen aan de uitwerking van bindende richtlijnen van het strafrechtelijk beleid. Hun vertegenwoordigers zullen ook kunnen deelnemen aan de vergaderingen van de colleges van procureurs.

Dit neemt overigens niet weg dat in onderling overleg tussen federale en regionale overheden het artikel 433*bis* geschrapt kan worden uit het Strafwetboek en overgeheveld wordt naar de gemeenschappen.²⁷ De strafbepaling zou dan een plek kunnen krijgen in het decreet rechtspositie Integrale Jeugdhulp of het decreet over het jeugd(sanctie)recht.

²⁶ Ook nu strekt dit artikel zich uit over maatregelen die een jeugdrechter kan opleggen in verontrustende situaties, hetgeen Vlaamse bevoegdheid is.

²⁷ Dit is zeker het geval als Vlaanderen de bestaande Jeugdbeschermingswet niet overneemt maar in eigen regelgeving voorziet. De referenties in artikel 433*bis* Strafwetboek moeten dan aangepast worden.

Wanneer het gaat om minderjarigen onder een maatregel die in beeld komen maar waarbij er geen enkele expliciete of impliciete link gemaakt wordt tussen zijn persoon en de maatregel, is het publicatieverbod zoals gezegd niet van toepassing, maar uiteraard wel de 'gewone' waarborgen (toestemming, informatie,...). Het is zaak iedereen goed te informeren over de precieze draagwijdte van het publicatieverbod (zie 4.3).

4.2. Rol voor jeugdrechter

Het Kinderrechtencommissariaat pleit ervoor om de jeugdrechter de bevoegdheid te geven om van het publicatieverbod af te wijken. Redenering hierbij is dat als de jeugdrechter het wenselijk acht, hij het publicatieverbod kan afzwakken om zo mogelijk te maken dat een jongere (herkenbaar) over zijn actuele leefsituatie kan vertellen. Hierbij zou in een eerste stap aan de minderjarige en de ouders of voogd steeds toestemming worden gevraagd met aandacht voor bepaalde garanties (zoals informed consent). Pas dan kan in een tweede stap een jeugdrechter afwijkingen toestaan over de manier waarop en de context waarin deze minderjarigen in beeld mogen komen.

De jeugdrechter beoordeelt iedere zaak op individuele basis. Hij luistert naar de mening van de minderjarige en geeft hier passend belang aan. De jeugdrechter houdt in zijn overweging rekening met:

- de motivatie van de jongere en zijn omgeving;
- het soort berichtgeving;
- het medium;
- het feit of de persoonsgegevens van de minderjarigen meegedeeld worden (bv. naam, woonplaats,...) dan wel alleen zijn beeld (onderscheid tussen herkenbaar en identificeerbaar);
- de mate waarin de jongere in de verleden in de media kwam en de manier waarop.

Vermelding van de gepleegde feiten of de persoonlijke geschiedenis mag nooit (herkenbaar) in beeld gebracht worden. De berichtgeving moet bovendien beperkt blijven tot de actuele leefsituatie van de jongere.

Als de jeugdrechter oordeelt dat het in het belang van de minderjarige is om van het publicatieverbod af te wijken, motiveert hij dit en geeft hij de draagwijdte aan van de mogelijke berichtgeving.

Experts waarschuwen er wel voor dat jeugdrechters niet altijd bij machte zijn een juiste inschatting te maken van de ware reden waarom minderjarigen hun verhaal willen brengen. Daarnaast kan een jeugdrechter ook betrokken partij zijn. Jongeren die zij geplaatst hebben zouden hen kunnen bekritisieren.

Misschien moet er ook gedacht worden aan de mogelijkheid om de programmamaker of journalist te horen in de procedure voor de jeugdrechtbank? Hoe heeft die de minderjarige ingelicht? Krijgt de minderjarige inspraak in het productieproces of is er na de publicatie of uitzending nazorg voorzien? Op die manier kan samen gezocht worden naar een respectvolle manier om het verhaal van de minderjarige te brengen, met eerbied voor het privéleven.

4.3. Informeren

Uit een aantal signalen blijkt dat er vrij veel onduidelijkheid heerst over de manier waarop de huidige wet dient geïnterpreteerd te worden. Zo is er het voorbeeld van het niet publiceren van een klasfoto, waar men op zekerheid wil spelen, waardoor het verbod erg streng wordt geïnterpreteerd. Volgens deze interpretatie kan een jongere onder een maatregel nooit in beeld komen over om het even wat.

Wanneer we inzoomen op de onderdelen van het strafrechtelijke publicatieverbod, onderscheiden we een aantal elementen die bewezen moeten worden:

- publicatie of verspreiding, via eender welk procédé;
- waarbij de identiteit onthuld wordt;
- van iemand onder een maatregel, opgelegd door de jeugdrechter;
- een verband tussen de identiteit van de jongere en het feit dat die onder een maatregel valt.

Dit verband wordt weliswaar impliciet gelegd in het artikel zelf. Toch lijkt geen andere lezing mogelijk wanneer ook de geest van de wet in acht wordt genomen. Namelijk het vermijden dat het verdere beroeps- of gezinsleven van de jongere in het gedrang zou komen door de openbaarmaking van zijn identiteit. Enkel verspreiding van identificatie van een jongere in de hoedanigheid van jongere onder een maatregel, is strafbaar. Het verbod moet met andere woorden niet zo streng gelezen worden dat ook het in beeld brengen van minderjarigen onder een maatregel niet mogelijk is wanneer er geen enkele referentie gemaakt wordt naar de maatregel of de context van de jeugdbescherming. Zo kan bijvoorbeeld een minderjarige onder een maatregel wel een interview geven over zijn hobby – zonder dat het feit van de maatregel op een of andere manier ter sprake komt, vermeld wordt of uit de context blijkt. Het voorbeeld van de klasfoto is in dit geval een te verregaande interpretatie van het verbod. Dit was nooit de bedoeling van de wetgever. Kortom, vaak handelen mensen in de praktijk strenger dan de wet eigenlijk bedoeld heeft. Bijkomende informatie is nodig om de wet eenduidig te interpreteren.

4.4. Vervolgingsbeleid

De slagkracht van de bestaande wet kan bevorderd worden als daar een degelijk vervolgingsbeleid tegenover staat. Tot op vandaag gebeurt dit te weinig. Zelden worden overtredingen op het publicatieverbod strafrechtelijk vervolgd. Het college van procureurs-generaal, alsook de minister van Justitie zouden hier strenger op moeten toezien.

4.5. Actieve rol voor de Raad voor de Journalistiek

We vragen een actieve rol voor de Raad voor de Journalistiek. Zo zou de Raad moeten (blijven) sensibiliseren over beeldvorming van minderjarigen (bv. door het geven van vorming), zowel naar journalisten zelf als naar het bredere publiek. Daarnaast vragen we de Raad om pro-actief op zoek te gaan naar knel- en probleempunten als het gaat om minderjarigen en/in de media en zich hierover uit te spreken. Ook zonder dat er eerst een officiële klacht wordt ingediend. De Raad zou de beroepsgroep van journalisten kunnen adviseren wanneer hij gecontacteerd wordt met een concrete vraag over hoe om te gaan met dit thema. De impact van de raad zal ook stijgen door de recente beslissing om media te vragen de uitspraak over een klacht waarbij ze betrokken zijn, zelf ook bekend te maken.²⁸ Bovendien is het de taak van de raad om de code verder aan te vullen (zie ook 4.6). Tot slot kan ook de klachtenprocedure voor de Raad voor de Journalistiek beter op minderjarigen worden afgestemd.

4.6. Aandacht voor kwetsbare kinderen in de code

De experts zijn het erover eens dat alle minderjarigen in een kwetsbare positie dienen beschermd te worden. Dus ook minderjarigen die niet noodzakelijk onder een maatregel vallen of op vrijwillige basis op jeugdhulp beroep doen. Er moet nagedacht worden om bepaalde garanties in te bouwen vooraleer kwetsbare minderjarigen in

²⁸ Te raadplegen op <http://www.rvdj.be>.

beeld worden gebracht. Vooral bij snelle media moeten bijkomende garanties worden ingebouwd. Mogelijks kan er voor hen een alternatief beschermingsmechanisme voorzien worden buiten de gerechtelijke context. Gedacht wordt aan een bijkomende richtlijn in de Code voor Journalistiek. Hoe omgaan met minderjarigen in de media? Wat zijn hun rechten?

In overleg met experts, werkt het Kinderrechtencommissariaat zelf aan een kader voor journalisten en programmamakers om met de nodige zorg kinderen en jongeren in hun reportages op te nemen. Dit raamwerk zou dan een plaats kunnen krijgen in de opleidingen Journalistiek. Binnen die opleiding zou ook aan bod moeten komen hoe minderjarigen op een boeiende manier anoniem hun verhaal kunnen brengen.

4.7. Bewustmaking via onderzoek

Een onderzoeksinstituting (Steunpunt Media, Kenniscentrum Mediawijsheid,...) zou een expliciet mandaat kunnen krijgen om tweejaarlijks de berichtgeving over minderjarigen (al dan niet toegespitst op minderjarigen in de jeugdhulp) te onderzoeken en te publiceren. Deze publicatie wil journalisten en/of het grote publiek bewustmaken van goede praktijken en knelpunten in de berichtgeving over kinderen en jongeren.